

PROSINEC 2016

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

ČLOVĚK BY NEMĚL MÍT NA OČÍCH KLAPKY

ROZHOVOR S TEREZOU
MAXOVOU

SMÍŠENÁ ČTYŘHRA DAVIDA VÁVRY

ROZHOVOR

(NE)NAHRADITELNÉ RODINY

TÉMA

VÁNOČNÍ POVÍDKY

RENATA BERKYOVÁ
GEJZA HORVÁTH

Potřebujete doučování nebo hledáte stáž?

Romský stipendijní program pro studenty SŠ a VOŠ není jen o stipendiu!

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na jitka.votavova@romea.cz
a +420 257 329 667**

Stipendium pro romské studenty a studentky středních škol
a vyšších odborných škol (stipendium organizace ROMEA)

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUM FONDEN X VELUX FONDEN

EDITORIAL

Za humny vesnic a v ulicích měst se dříve v adventním období netoulal jen Mikuláš s čertem a andělem, ale mrazivou tmou nejdelších večerů v roce se prohánělo mnoho dalších, dnes už zapomenutých postav. Byla to třeba Mikuláška – Mikulášova matka, která chodila sama nebo s družinou, barborky, bílá stvoření s věncem na hlavě a obličejem od mouky, Lucie, co noci upije, s peroutkou z husího křídla, ometačky, vrtibáby nebo Ambrož, který se objevoval u kostela, nestvůrná Perchta a koudelí obalený Žber.

Spojovali je nejčastěji ti, kterým se čas do Štědrého dne nejvíce vlekl a nad kterými mělo kouzlo Vánoc největší moc: děti. Zlobili je, strašili i obdarovávali. Dětem jsme se také rozhodli věnovat prosincové číslo Romano vodi – těm, které nemají to štěstí vyrůstat ve své vlastní rodině. A protože každá mince má dvě strany a žádný lidský osud není černobílý, podívali jsme se na příběhy dětí z „děcáků“ a náhradních rodin z více perspektiv.

K rozhovoru jsme pozvali hned několik vzácných osobností: Terezu Maxovou, slavnou topmodelku, jejíž nadace pomáhá dětem v ústavcích, sociálně slabých a náhradních rodinách; herce, architekta a spoluzakladatele divadla Sklep Davida Vávru, který s manželkou kromě svých dvou biologických dětí vychoval i dvě adoptované; Marcelu Gardoňovou pracující s dětmi z pěstounských rodin nebo Stážku Brodníčkovou, která díky své pěstounské mamince neskončila na „zvláštní“, ale přestoupila do běžné základky a dnes studuje na střední pedagogické škole.

Kromě povídání o náhradních domovech jsme pro vás připravili i trochu svátečního čtení od dvou skvělých romských autorů – povídku Renaty Berkyové a vánoční vyprávění Gejzy Horvátha. A to zdaleka není všechno.

Milí čtenáři, přeji vám krásné Vánoce a hodně štěstí do nového roku! Šukar Karačoňa the bachtalo nevo berš!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 12/2016

- 3** **Obsah / Editorial**
- 4 – 5** **Dětem domov, sobě štěstí / Le čhavorenge lacho dživen la famelijaha u amenge but bacht**
Komentář
Petra Gelbart
- 6 – 8** **Člověk by neměl mít na očích klapky**
Rozhovor s Terezou Maxovou
Rena Horvátová
- 9** **Dárky pro radost v Krabici od bot**
Téma: Ne/nahraditelné rodiny
Jana Šedivcová
- 10 – 11** **Smišená čtyřhra**
Rozhovor s Davidem Vávrou
Albín Balát
- 12 – 13** **Mít „svého“ člověka**
Téma: Ne/nahraditelné rodiny
Jana Baudyšová
- 14 – 15** **Moje cesta k romství je trnitá**
Profil pěstounky Marcely Gardoňové
Adéla Gálová
- 16 – 17** **Dary se přece nevracejí**
Příběh dívky z pěstounské rodiny
Yveta Kenety
- 18 – 19** **(Ne)tradiční mikulášská v MeetFactory**
Fotoreportáž
Jan Mihalíček
- 20 – 21** **Plán B / O aver planos**
Literatura
Vánoční povídka Renaty Berkyové
- 22** **Já a Vánoce**
Literatura
Vánoční vyprávění Gejzy Horvátha
- 23** **„Dítě“**
Lav pal o lav – rubrika o romštině
Viktor Elšík

Foto na obálce: Tereza Maxová (Goran Tačevski), malba na zadní obálce: Panenka Marie s Ježíškem, Sára Dienstbierová (7let). Vychází 19. 12. 2016

Číslo: 12 / 2016
Ročník: XIII
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987

E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz

Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editorka:
Adéla Gálová
Internetové vydání:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte
o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných
osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat,
upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost,
i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo
ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romanovodi@romea.cz.
Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romanovodi@romea.cz.

DĚTEM DOMOV, SOBĚ ŠTĚSTÍ

Petra Gelbart

O náhradní rodinné péči koluje mnoho mýtů. „Jedna paní“, média a bohužel i někteří profesionálové pracující s dětmi šíří mylné informace, například tu, že děti určitého etnika jsou jako celek „temperamentnější“ nebo že biologičtí rodiče jsou automaticky špatní a miminko jen tak odložili.

Někdo se domnívá, že ústavní prostředí je schopné poskytnout kvalitní péči malým dětem, jiný zas, že tvrdé drogy plodu škodí víc než alkohol (opak je pravdou). Mezi Romy i Neromy se dále člověk občas doslechne, že pěstouni vychovávají děti kvůli penězům, a tím pádem je (dětí i peníze) kradou.

Pro mýtus o přijatých dětech zkrátka nikdy nemusíte chodit daleko. Než jsem se před jedenácti lety stala matkou, začala jsem během svých pobytů v Evropě dobrovolničit u dětí z ústavů a náhradních rodin. Bylo pro nás pak jen přirozené, že jsme si s manželem v Česku adoptovali dvě děti – romské, logicky, protože jsem sama Romka.

Rodina a okolí často nerozumí tomu, proč by si dítě osvojoval někdo, kdo „nemusí“. V Česku bývá nepochopení ještě výraznější v případech, že se jedná o neromské náhradní rodiče a – byť jen částečně – romské dítě. Zatímco ve střední a východní Evropě je obvyklé hledat rozdíly tam, kde

žádné nejsou, v USA (kde po většinu roku žijeme) málokoho napadne, že by se romské dítě mělo jakkoli lišit od ostatních osvojených dětí. Lidem ve Státech také málokdy připadá divné, že z vlastní iniciativy udržujeme kontakty s biologickými příbuznými našich potomků, včetně jejich původních rodičů. Na obou stranách velké louže se nicméně setkávám s představou, že pouze biologické dítě může být vlastní. Nedávno jsem byla těhotná, pročež se k mé velké nevoli někteří lidé chovali, jako bych čekala první dítě. Těsně před jeho narozením jsem proto na Facebooku oznámila, že očekávaného synka hodláme s láskou vychovat i přesto, že je nám geneticky příbuzný. Nepřišlo mi to o nic absurdnější, než když se nás sociální pracovnice po dvou měsících předadopční péče o prvního syna ptala, jestli si ho hodláme nechat. Teď už mohu se stoprocentní jistotou napsat, že biologické dítě není o nic víc vlastní než naši přijatí (dnes již) pubertáci – míra naší lásky vůči nim se

neliší. Novorozeňátko je sice rozkošné, kdybychom ale měli další dítě, bylo by opět „náhražkové“.

V České republice už dlouho působí hnutí, které poslední dobou úspěšně lobbuje za upřednostnění náhradní rodinné péče před ústavní. Pro romské děti je ideální, když jsou umístěny k pěstounům či osvojitelům s dobrou znalostí romské kultury i mezietské problematiky, nejlépe tedy k romským rodičům obeznámeným se specifiky náhradní péče.

Přestože romští náhradní rodiče u nás fungují, ať už formálně přes úřady, nebo neformálně v rámci původní širší rodiny, na množství čekajících dětí jejich počet zdaleka nestačí. Proto doufám, že každý čtenář tohoto čísla – ať už Rom, nebo ne – popřemýšlí nad tím, zda by se do jeho rodiny nevešel aspoň jeden člen navíc. Když se někdo ptá, proč s manželem máme dvě přijaté děti, ráda odpovídám: protože můžeme.

LE ČHAVORENGE LAČHO DŽIVEN LA FAMEĽIJAHA U AMENGE BUT BACHT

Petra Gelbart

Pal e náhradní rodinná péče (te penge len o manuša čhavores, savo nane lengero) džan but načáčipena (mýty). „Jekh manušni phenelas,“ o medija, the pre bibacht the varesave profesionalna manuša, so keren paš o čhavore, phenen nalače informaciji, ajse sar, hoj o čhavore te peren andro jekh etnikos hine buter „temperamentna“, abo hoj o biologicka daja dada hine nalače manuša the le čhavores dine het.

Vareko duminel, hoj andro čhavorikane khera šaj den cikne čhavoreng ajsi kvalita, hoj lenge nič nakampela. Aver manuša phenen, hoj o zorale drogi hine goreder sar o alkoholis (oda tiš nane čáčipen, o alkoholis hin goreder). O Roma the o gadže tiš varekana duminen, hoj o manuša bajinen pal o čhavore, so nane lengere ča predal o love u oda hin sar te čorenas.

Vaš o mita nakampel te džal dur. Anglal dešthejekh berš, sar kamavas te avel daj, sar somas andre Evropa, phiravas pal o čhavore andro čhavorikane khera, the hijaba odoj keravas so kampelas. Palis amenge ilam mire romeha andre adopcija duj čhavoren khatar e Čechiko republika – romane čhavore, bo me korkori som Romni.

E famelija the o manuša, so tumen prindaren pen čudalinen, soske peske vareko lel le čhavores andre adopcija „te namusaj.“ Pro Čechi hin kada mek buter pro čudos, te džal pal o manuša, so nane Roma the – len penge romane čhavores – abo ajse čhavore, so len hin ča e daj, abo o dad Rom. Andre maškarutni Evropa the vichodno Evropa pen roden o diferenciji odoj kaj nane, andre USA (kaj dživas buter ideos andro berš) but manušenge pre godi kada naavel, hoj romano čhavoro hin aver, sar aver čhavore andre adopcija. O manuša andre USA pen načudalinen, hoj sam andro kontaktos la famelijaha, khatar savi o čhavoro hin. O manuša andre Evropa the andre USA duminen, hoj amaro šaj avel ča biologicko čhavoro.

Načirla somas khabni, u o manuša džanenas, hoj užarav miro peršo čhavoro, oda mange nahas pre dzeka.

Sar imar kamavas te perel tele, irindom pro facebookos, hoj le muršores so užarav, kamas te likerel avri andro kamiben, the avka, hoj hino geneticki amaro. Nahas oda vaš mande buter absurdno, sar akor, te amendar e socialka duj čhon pal oda, sar amenge le čhavoren ilam phučelas, či len amenge mukhaha. Akana imar čačes šaj irinav, hoj biologicko čhavoro nane buter amaro sar ola, pal save bajinas (akana) imar o pubertaka – kamas len avka sar le ciknores. O ciknoro hin igen šukaroro, afe te amen avela aver čhavoro, pale bi amenge kidahas avri le čhavorendar, pal save niko nabajinel. “ Pro Čechi hin imar buter berš jekhetañiben, savo kerel lači buti te džal pal oda, te o čhavore hine andro fameliji u na andro čhavorikane khera. Vaš romane čhavore hin igen mišto, te hine paš o pestuna či paš o manuša, save džanen romañi kultura the maškaretnicita, nekfeder te džal pal romane manuša, save džanen, sar pal ajse čhavore te bajinel.

The avka, hoj romane daja the dada pro Čechi hin, či oda hin formalno forma le amtenca pal o dumo, abo naformalno andre bareder famelija, o čhavore, save užaren andro čhavorikane khera hine buter. Vašoda duminav, hoj te o manuša kada genena andre Romañi vodi – či Roma abo na – duminena, či andre lengeri famelija narešlola mek jekh manuš. Te amendar le romeha vareko phučel, soske amen hin duj čhavore, so nane amare, igen rado lenge phenav: vašoda: bo pal lende kamahas te bajinel.

ČLOVĚK BY NEMĚL MÍT NA OČÍCH KLAPKY

Rena Horvátová, Foto: Nadace Terezy Maxové dětem

Filantropka Tereza Maxová pomohla díky své nadaci změnit bezpočet osudů dětí v ústavní péči. A jen díky tomu, že nebyla lhostejná, našly některé nich náhradní rodinu, vystudovaly nebo se lépe připravily na život venku. Za svou práci získala během význačného dobročinného večera Starlite gala nejen ocenění za dlouhodobou charitativní práci pro opuštěné a znevýhodněné děti, ale i srdce dětí z dětských domovů.

Mohla jste se stát třeba mecenáškou umění nebo bojovat za práva zvířat. Jaká zkušenost nebo osobnost měla zásadní vliv na fakt, že jste se rozhodla zabývat se zprostředkováním pomoci druhým lidem?

Po pravdě, neměla jsem sice žádný vzor, ale vždy mi přišlo normální pomáhat potřebným. Ještě před tím, než vznikla nadace, jsem podporovala nejružnější charitativní projekty v zahraničí, kde jsem žila. Chyběla mi ale zpětná vazba. Proto jsem jednou využila příležitost a v roce 1996, když jsem byla v Praze, zašla spontánně do kojeneckého ústavu v Krči. Navždy mi to změnilo život. Nemohla jsem jen tak odejít a tvářit se, že to, co jsem viděla, zkrátka neexistuje.

Takže to byl impuls, který rozhodl o založení nadace pomáhající opuštěným dětem?

Rozhodně. Tehdy jsem netušila, co mě tam čeká. Dlouhé chodby, ohlušující ticho, sestřičky v bílých pláštích, vše tam tak málo připomínalo domov. I když se sestřičky starají, mámu a tátu nahradit nemůžou. Tak jsem se rozhodla pomoci dětem, protože ony samy si pomoci nedokážou. Jsou na dospělých závislé.

Proč právě v Čechách, nepřemýšlela jste o tom, že nadaci založíte v zahraničí?

Jsem patriot a vždy se ráda vracím domů. A taky cítím, že své rodině i Čechám svým způsobem vděčím za to, kdo jsem. A také vidím, kam pomoc konkrétně jde.

Myslíte si, že lidé na západě mají k podpoře charitativních projektů méně komplikovaný či vřelejší vztah? V zahraničí má charita svoji dlouhodobou tradici. Je to součást

každodenního života i firemní kultury. Děti jsou k ní vedeny nejen ve škole, ale i doma. U nás byla tato tradice za komunismu zpretrhaná. Učíme se to znovu.

Jakým způsobem by měla být nejmladší generace vedena k altruismu, aby se s jeho postoji skutečně ztotožnila a v budoucnosti přistupovala k pomoci druhým aktivně?

Začít se musí v rodině. Nejde jen o finanční dary, ale jakoukoli pomoc, třeba dobrovolnictví. Člověk by neměl mít klapky na očích. Vždyť je všude kolem nás tolik možností, tolik konkrétních příběhů, které čekají pomoc.

Česko drží nechvalné prvenství v počtu dětí umístěných v ústavní péči, o čem to podle vás vypovídá?

Vypovídá to především o nedostatečné funkčním systému péče o děti. Byť se situace pomalu zlepšuje, denně v nadaci vidíme případy, které na nedokonalost systému naráží.

Proč bychom měli usilovat o rozšíření všech druhů náhradní rodinné péče, které by z větší části nahradily právě ústavní péči? V čem podle vás institut ústavní péče zaspal dobu? Má v dnešní době ještě nějaké opodstatnění a význam?

Asi se mnou budete souhlasit, že pro dítě je nejvíc, mít svou láskyplnou funkční rodinu. Místo, kde je bezpečí, přijetí, podpora a vzory. Bohužel někdy se narodí do prostředí, které je pro ně hrozné. Pro některé může být dětský domov, svým způsobem, vysvobozením. Občas to slyšíme od dospělých, kteří ústavní výchovou prošli a dnes stojí na vlastních nohách. Oproti tomu jiní by dali nevímco, aby se vrátili domů. Takže ústavní výchova není jen a pouze špatná. Ale měla by být co nejkratší a děti by měly vyrůstat v rodině.

Jak se díváte na současnou profesionalizaci pěstounství v Čechách? Máte srovnání se systémy jiných zemí, je ten český, co se týče podpory pěstounské péče, dostačující?

Obecně řečeno, profesionalizace pěstounství je krok správným směrem. Čím více dobře připravených pěstounů, tím méně dětí v ústavech. Jsou tu ale další problémy, které dlouhodobě zanedbaný systém neřeší. Třeba nedostatečnou prevencí a práci s biologickou rodinou a mnohé další. Nedávno jsem s nadací podnikla cestu na sever Moravy, kde jsem navštívila rodiny žijící v nuzných poměrech, přesto v předražených bytech. Sociální bydlení je další z témat, které by se mělo seriózně řešit.

Co si myslíte o babyboxech a možnosti odložit dítě zcela anonymně?

To je rozporuplné. Novorozenci mohou zachránit život, ale zároveň jsou děti vloženy do babyboxu bez identity, informací o původu, rodině, zdravotním stavu...

Jako romský časopis nás samozřejmě zajímá otázka umísťování romských dětí do dětských domovů. Všeobecně se ví, že právě o hendikepované a romské děti není mezi potencionálními adoptivními rodiči nebo pěstouny většinou zájem a zůstávají do dospělosti v domovech. Zamýšlela jste se někdy nad tím, proč tomu tak je?

Je to podle mě tím, že adopcí si potenciální rodiče, většinou, řeší svůj problém, kdy nemohou mít vlastní děti. A tak chtějí adoptovat co nejmenší mimčo a jim co nejpodobnější. Určitou roli v tom můžou sehrát i předsudky a strach z odlišností. Mám ale kolem sebe lidi, kteří romské děti adoptovali, takže existují i tyto případy.

Setkává se nadace s tím, že lidé mezi těmito dětmi rozlišují a například nechtějí podporovat děti romské národnosti, které se často v ústavní péči nacházejí? I s tím se setkáváme. Dokonce jednou jsme kvůli tomu odmítli poměrně velký finanční dar, protože pro nás je toto nepřijatelné.

Jak si vysvětlujete, že i když romské děti vyrůstají v dětských domovech, v domovech pro

seniory se téměř Romové nenacházejí?

Hm, vidíte. Myslím, že je to velmi individuální. Jsou rodiny, které se o děti vzorně starají. Pak je skupina, která si je – lidově řečeno – nechá odchovat státem, v dětských domovech, a dospělí jsou na podpoře... A pak jsou rodiny, kterým jsou odebrané, protože tam dětem není dobře. Ale přijde mi, že romské rodiny jsou silné a pospolité. Při návštěvě romského ghettu v Ostravě jsem byla svědkem velké rodinné mezigenerační soudržnosti, což mě potěšilo. Na druhou stranu mě třeba šokovala negramotnost dětí nebo prostředí, kde rodina žila a za které platila přes 10 tisíc měsíčně.

Řeší romské děti z domovů v určitém věku svou identitu, pátrají například po svých kořenech?

Všichni řešíme svoji identitu.

Sebedůvěra a sebevědomí jedince jsou často spojeny s hrstostí na svůj původ. Podporuje vaše nadace projekty, které rozšiřují povědomí dětí o romské historii a kultuře?

Ano, právě kvůli povědomí o romské kultuře jsme podpořili účast dětí z dětských domovů na festivalu Khamoro.

Stále jsou lidé, kteří se brání přispívat na charitu s odůvodněním, že nemají jistotu, zda jejich peníze budou

účelně a hospodárně využity. Čím se daří přesvědčit počáteční nedůvěřivce, že právě Vaše nadace je transparentní a pracuje efektivně?

Pokud nepostačí údaje z auditovaných výročních zpráv, tak se můžou přijít na vlastní oči přesvědčit do nadace. Máme jen tři zaměstnance, celoroční nájem kanceláře nám daruje ING Bank, naše pomoc je vždy konkrétní a náklady na provoz máme kolem 9 %.

Je nějaký dětský příběh, který se vám nejvíc vtiskl do paměti? Uvažovala jste někdy, když tak zblízka poznáváte osudy opuštěných dětí, že byste některému poskytla svůj domov? Příběhů je spousta. Shodou okolností jsem si v počátcích nadace brala domů romské děti, Sofinku a romská dvojčata, na která si pamatuji nejen já, ale i celá rodina. Uvažovala jsem, ale je to velmi závažné rozhodnutí. Sama mám tři děti a s rodinou žiju v zahraničí. Díky nadaci mám možnost pomoci mnohem více dětem než adopcí jednomu.

Určitě se shodneme, že je důležité podporovat nejen nejmenší miminka v kojeneckých ústavech, ale i teenagery opouštějící brány ústavu, kteří o praktickém fungování světa nemají téměř ponětí. Ocitají se rázem bez zázemí a často končí na ulici. Jak jim pomáháte vyrovnat se s problémy, kterým musí čelit?

Máte pravdu. Důležité je začít pracovat s dítětem mnohem dříve, než mu hrozí odchod z domova. Dát mu podporu a pozornost tak, jak ji dostávají miminka. Puberta je křehký věk, proto máme vzdělávací projekt ROZJEDU TO, který se snaží motivovat děti k lepšímu prospěchu. Ty starší připravujeme v rámci Accenture Academy na budoucí zaměstnání. Chceme jim pomoci zvýšit šance zvládnout přechod z domova a postavit se na vlastní nohy. Před lety jsme také dělali v dětských domovech průzkum a zjistili, že jen 0,3 % všech dětí dosáhne na vysokoškolský titul. Proto

j jsme vytvořili Fond pro vysokoškoláky – který by rád toto procento zvýšil. Podporujeme stipendia, vzdělávací pomůcky, ubytování a další věci, které studenti z domovů potřebují.

Jedním z vašich projektů je „Made by“ speciálně určený ženám v azylových domech, které si prošly zneužíváním nebo týráním. Jak se jim s touto životní zkušeností daří osamostatnit se a „obnovit“ domov pro sebe a své děti?

Důvody, které přivedou ženy s dětmi do azyláků, jsou různé. Můžou to být oběti domácího násilí, špatné sociální situace, životní krize..., ale jedno mají tyto ženy společné: špatnou finanční situaci. Proto realizujeme projekt Made

by, který pomáhá matkám dostat své dluhy pod kontrolu, zlepšit si finanční gramotnost a také si něco přivydělat výrobou např. andělíčků či jiných rukodělných výrobků. Aktuálně projekt děláme v pěti azylových domech a již několik maminek si našetřilo na kauci na bydlení, jiné se osamostatnily... Z toho mám radost.

Na začátku srpna jste byla oceněna ve španělské Marbelle během význačného dobročinného večera Starlite gala za svou dlouhodobou charitativní práci pro opuštěné a znevýhodněné děti. Co pro vás představuje

nejdůležitější zpětnou vazbu, že svou práci odvádíte dobře a že vaše úsilí má smysl?

Upřímně, člověk ocenění nečeká, ale na druhou stranu potěší. I to, že mi jej předal šarmantní Antonio Banderas. Sama, ale vidím mnohem hlubší smysl, že jsme před dvaceti lety začali pomáhat mnoha dětem. Spousta z nich má dnes dostudováno, jsou s námi v kontaktu a vrací se, aby pomáhali třeba jako dobrovolníci. Mají své rodiny, práci a spokojený život. To je nejvíc. ●

Rozšířenou verzi rozhovoru si můžete přečíst na www.Romea.cz.

JAK MŮŽETE PODPOŘIT NADACI TEREZY MAXOVÉ DĚTEM:

1. Dárčovská sms ve tvaru DMS TEREZADETEM či DMS ROK TEREZADETEM na číslo 87 777. Cena DMS je 30,- Kč, nadace získává 28,50 Kč, které může použít na podporu svého poslání.
2. Pravidelná podpora formou věnování libovolné částky na účet nadace 2323232323/2700.
3. Nabídkou brigád a pracovních zkušeností mladým lidem z dětských domovů.
4. Zakoupení výrobků TERIBEAR (www.teribearshop.cz a www.trendybrandy).
5. Staňte se naším fanouškem na na Facebooku a Twitteru.

TEREZA MAXOVÁ (45)

V sedmnácti letech odjela do Paříže a stala se světově úspěšnou topmodelkou. V roce 1997 založila Nadaci Terezy Maxové dětem. Ta má v současnosti pod patronátem 24.000 tisíc dětí vyrůstajících v ústavní péči v České republice a bezpočet dětí umístěných v sociálně slabých biologických a náhradních rodinách. Žije s rodinou střídavě v Praze a Monaku.

DÁRKY PRO RADOST V KRABICI OD BOT

Jana Šedívcová, Foto: Archiv Mikuláše Vymětal

Prázdnou krabici od bot jsme doma měli. Stačilo tedy jen vymyslet, komu ji pošleme a jaké dárečky do ní nakoupíme. Rozhodnutí padlo na sedmiletou holčičku, stejně stará je totiž i ta moje. Pak už zbývalo jen nakoupit pár pěkných sešitů, pastelky, fixy, malou oblečenou panenku a knížku a na vánoční pohlednici napsat přání s podpisem. Spolu s dcerkou jsme krabici zabalily jako vánoční dárek a nadepsaly ji „holčička, 7 let“. Krabici jsme pak donesly na sběrné místo, kterých je po celé republice už 23.

Podobně postupovalo letos před Vánocemi mnoho jednotlivců, rodin nebo organizací, kteří se v rámci skvělé akce s názvem Krabice od bot rozhodli obdarovat chudé děti ve svém okolí.

„Cílem vánočních krabic je udělat radost jak dárčům, tak obdarovaným,“ říká hlavní organizátor akce Mikuláš Vymětal, který přivezl nápad do České republiky už před pěti lety. Ač se to možná na první pohled nezdá, i u nás, kde je všeho zdánlivě dostatek, žijí stále děti, jejichž rodiče na vánoční dárky jednoduše nemají prostředky. Právě tahle skutečnost vedla Mikuláše k tomu, že začal spolupracovat s neziskovými i sociálními institucemi, s cílem potěšit děti – romské, neromské, ale třeba i ty uprchlické.

„Když v roce 2011 vypukly pochody nenávisť proti romským lokalitám na Šluknovsku, navštěvoval jsem místní Romy – a zjistil mimo jiné i to, že s nimi sympatizuje mnoho Neromů z mého okolí, kteří jen nevědí, jak jim dát své sympatie najevo,“ popisuje počátky svého nápadu, který „okoukal“

v zahraničí, Mikuláš Vymětal. Původní projekt Krabice od bot totiž vznikl v 80. letech minulého století v Americe a v Německu, odkud se dárečky posílaly dál do chudých zemí Afriky nebo Indie. Mikuláš vlastně jen přizpůsobil podmínky středoevropskému prostředí a jak sám vzpomíná, úspěch byl vidět hned. První rok se vybralo na 500 krabic a s každým dalším rokem jich je víc a víc. Spolupracovat začala další města a přidala se i Diakonie Českobratrské církve evangelické, která celý projekt zaštitila.

Loni se podařilo vybrat přes 4000 dárků, které potěšily potřebné. Většinu krabic dostávají děti přes různé organizace a instituce, které o nich mají přehled. „Mírně preferuji romské neziskovky, se kterými mám dobré zkušenosti, ale například i církevní sbory mívají dobrou spolupráci s místní sociálkou, azylovými domy nebo jim poradí dětská lékařka, která ví o situaci všech dětí ve vesnici a podobně. Někde

krabice dáváme rodičům, aby je dali dětem doma pod stromeček, jinde se rozdávají při různých vánočních večírcích,“ vysvětluje Vymětal. Rád vzpomíná třeba na nově vzniklou školu v Rumburku, kam krabice dovezl a rovnou si odtamtud vezl jiné naplněné. V Berouně prý chtěly chudé děti také nějakým způsobem za dárky poděkovat, ale na to, aby dárky připravily, neměly dost peněz. Romská dětská skupina Amare člove si tak připravila hudební vystoupení, kterým na vánoční besídce potěšila všechny přítomné.

„Umění je nejen obdarovávat, ale také umět dárky přijímat – a obdarovaní přijímají krabice většinou vděčně a s velkou radostí. Často jsou to rodiče, kteří chtějí svým dětem připravit hezké Vánoce, jsou zadlužení a nemají na dárky skoro žádné peníze,“ uzavírá Vymětal. Snad budou letošní Vánoce i díky Krabicím od bot veselejší.

SMÍŠENÁ ČTYŘHRA

Albín Balát

„Těšíte se na Vánoce?“ zeptal jsem se. „Úplně stejně jako se těším na Dušičky, Mezinárodní den žen nebo na 17. listopad. Budu je slavit s rodinou, tedy všichni pohromadě, jinak to nejde,“ odpověděl. S manželkou do ní kromě svých dvou dětí přijal i dvě děti afrického původu. O dětech, adopci i Vánocích jsme si povídali s Davidem Vávrou.

Proč jste se rozhodli adoptovat s manželkou děti – a zrovna tmavé pleti?

Ted' jste udělal rým! Adoptovat děti, tmavé pleti. To je verš. Tím bychom mohli začít. Nicméně tehdy to bylo z toho důvodu, že jsme jaksi vlastní děti mít nemohli. Zkoušeli jsme nějaké to umělé oplodnění, ale to se nedařilo. Nakonec jsme si řekli, že zkusíme adopci. Napsal jsem tehdy do formuláře, že je mi jedno, jestli je dítě bílé, žluté, barevné nebo jakékoli jiné, a že jiná barva pleti pro nás není žádná překážka, naopak možná přidaná hodnota. Tehdy tu ještě často přežívalo přesvědčení, že tyhle děti jsou potenciálně nebezpečné, ale brzy nato, v 90. letech, se společnost začala více demokratizovat a přišel takový ten boom jistého vítání „exotičnosti“.

V rámci přípravného procesu k adopci jste s manželkou museli absolvovat nějaké testy, je to tak?

Ano, a dosti důkladné. Tehdy se mi dokonce zdálo, že jsou i trochu podivné. Byla tam například otázka „Jaké povolání má mít vaše budoucí dítě?“. Napsal jsem „kosmonaut“, protože mi to přišlo blbě. Člověk přece neví ani to, jaké dítě si adoptuje, natož jaké má mít povolání. Takže místo toho, abych se choval příslušně poníženě, spíš jsem si z toho trochu střílel, což

ty pracovníky tenkrát strašně rozčílilo. Pak jsem navíc ještě přišel na pohovor namaskovaný jako Mikuláš – tenkrát se točil film Kopytem sem, kopytem tam. To už pracovníci úplně dorazilo, a dokonce navrhla mé ženě, ať se se mnou rozvede, že jsem nezvladatelný dement a že mně tedy dítě nesvěří. No, a jak se ukázalo, tahle úřednice měla tu moc rozhodovat téměř o všech adoptcích v Praze. Ale když padnul komunistický monopol, překážka zmizela. Pracovnice, která nastoupila místo ní, nás pro adopci doporučila. Ve stejné době jsem si uvědomil, že všechny negativní věci v mém životě měly vést k pozitivním důsledkům.

Jak proběhlo předání dětí?

V té době jsme měli letět do Spojených států. Najednou nám zavolali, že si za týden máme přijít do nemocnice. Let jsme tedy zrušili a šli jsme si pro dítě. Příprava nám tudíž trvala ani ne týden.

Jak reagovali vaši příbuzní a přátelé?

Ti už od nás měli informace předem. Pokud si dobře vzpomínám, do nemocnice nás tehdy vezl zrovna Tomáš Hanák. Děti byly navíc roztomilé, což všechny okouzlo. Bylo to až kýčovitě krásné. Ale jestli se ptáte na to, zda měl někdo rasistické předsudky... Možná jen někteří ze starší generace,

ale brzy o ně přišli. To je asi podobné, jako když máte něco třeba proti migrantům. Pak třeba jednoho potkáte, poslechnete si jeho příběh a řeknete si, že proti němu těžko můžete něco mít. Ten příběh je často tak šílený, že vám znemožňuje odsudek. A podobně když vidíte dítě, tak nad ním rozplynete. Malé děti jsou krásné a ty tmavší jsou možná ještě na pohled hezčí než bílé.

Nedlouho po adopci se vám narodily dvě vlastní děti... To muselo být dost náročné období, ne?

Naopak, bylo to skvělé. Přestože nám tvrdili, že nemožnost otěhotnět je vlastně záležitost lidského těla, ukázalo se, že je to především součást psychiky. Právě ta potom „uvolňuje“ celý chod a biologický rytmus člověka. Když jsme byli z dětí nejvíce unavení, dostali jsme darem naše biologické děti. Vytoužená věc přišla v době, kdy jsme najednou neměli moc energie nazbyt. Ale tahle energie se prostě vždycky musí někde najít. A nakonec: co se rozložení dětí týče, byla to taková spravedlivá remíza dva – dva. Říkáme tomu „smíšená čtyřhra“.

Máte nějaké dospělé romské přátele?

Potkal jsem se třeba s Vojtou Lavičkou a jeho kapelou nebo s romskou

komunitou z Českého Krumlova. Jsou tam populární restaurace, kde hrajou bezvadní romští muzikanti. Ne úplně dávno jsem se zase potkal s polskými Romy, kteří mě chtěli hodně, ale hodně okrást. Přišli s tím, že mi něco levně prodají a cenu následně ztřicetinasobili. Pak mi i vyhrožovali. Není to prostě černobílé. Různé historky s různými lidmi má člověk „na obou stranách“.

Máte tip, jak se zbavit špatného pohledu na Romy?

Já se domnívám, že stačí poznat jednoho člověka a jeho příběh. Je to podobné jako s migranty. Musíte si všímat kvalit jednotlivců. Jednou jsem se třeba potkal s nějakými hudebníky a jeden z nich, starý pán, mi říká: „Víte, on ten Banga hraje s téma gádžema, nezlobte se, ale s nimi se hudba prostě dělat nedá.“ Protože věděl, že Romové mají jiné hudební vyjádření, které my „bílí“ prostě necítíme. Romové ho mají v genech, procitují ho hlouběji, mají jakousi přírodní rezonanci. Disponují silným sdělením, které je bohatstvím nás všech. Takže, jak říkám: poznat člověka, to úplně stačí. Nic jako kolektivní vina neexistuje.

A měl byste nějaká doporučení pro lidi, kteří mají také adoptované děti, které jsou vizuálně jiné?

Začal bych u sebe. Moje největší chyba byla, že jsem se je snažil vést k aktivitám, které jsou mi blízké. Tím jsem jim znechutil život. Když dával náš syn kamsi rozhovor, dokonce

avedl, že si v mládí myslel, že jsme si ho adoptovali kvůli tomu, abychom ho mohli týrat. Protože já ho nutil do nejrůznějších sportů a on měl prostě ty genetické předpoklady absolutně opačné. Takže jsem mu absolutně znechutil celý sportovní svět. Začal bych tedy tím, nenutit děti do věcí, u nichž by měl člověk pocit, že jsou k nim geneticky předurčené. Nejsou. Každé dítě je stavěné jinak. Rodičovská vize by měla být volnější, měli by více naslouchat hlasu nahodilosti.

Jakou měly vaše děti zkušenost ze školního kolektivu? Přijali je třeba spolužáci a učitelé na základní škole?

Já mám pocit, že v tomhle ohledu žádný konflikt nevyvstal. Jak už jsem říkal, společnost opravdu začala být demokratičtější, nota bene v 90. letech, kdy jsme zažívali nejlepší časy. Neo-mezený humor a nezměrnou radost z nabyté svobody. Všechno, včetně rasismu, šlo stranou. V současnosti je to podle mě o dost horší.

Pátraly vaše děti někdy po svých biologických rodičích? Kolik jim bylo let?

O tom, že jsou adoptované, jsme jim říkali od začátku, v podstatě jakmile to šlo. Nic jsme jim nezatajovali, to by byla blbost. Syn o biologické rodiče projevoval trochu zájem, dcera vůbec. Nezajímalo ji to.

V čem vám děti dělají radost?

Pořád něčím. Je těžké vzpomenout jen

na jednu historku. Já jsem jednoduše rád, že jsou to slušní lidé a že mají pořád snahu se zlepšovat. Že studují a že budou k prospěchu společnosti. A k radosti naší.

Čemu se vlastně věnujíte?

Dcera teď dělá brigádu v kavárně, vydělává si samostatně. Jinak dělá FAMU v Písku. Syn studuje pedagogickou školu a teď nějak neobhájil bakalářskou práci. Bydlí s námi.

Za chvíli jsou tu Vánoce. Jaký byl váš nejhezčí dárek?

Já nerad posuzuji ten „nejhezčí“. Mně udělá radost každý dárek. Poslední dobou je to s dárky běs, je jich moc. Vždycky si řeknu, že je omezím a že mi v podstatě stačí knížka nebo dvě, jen tak, abych se do toho svátku trochu „dostal“. Většinou pak ten dárek stejně někde založím ve svetrech. A pak ho najdu po roce a to mě nadchne! Zapomenuté dárky, které někam zapadnou a pak se znenadání objeví. To jsou ty nejhezčí dárky.

A popřál byste našim čtenářům něco na závěr?

Víc lásky. Měli bychom si uvědomit, že naše problémy jsou někdy nepřijemné, že čelíme různým konfliktům a předsudkům, přitom bychom měli řešit otázky základního lidského bytí. Člověk by měl vytvářet padesát procent dobra a méně škodit. ●

DAVID VÁVRA (1957)

Architekt, herec a spisovatel, popularizátor architektury, spolutvůrce televizních cyklů Šumná města a Šumné stopy, spoluzakladatel divadla Sklep.

MÍT „SVÉHO“ ČLOVĚKA

Jana Baudyšová

RODIČE. Někdy vás štvou, ale když máte štěstí na rodinu, ve které to šlape, nedokážete si to představit bez nich. A někdy ani nezáleží na tom, jestli vám předali geny nebo „jen“ lásku a chuť k sobě patřit. Nahlédněme do světů dětí, které nevyrůstají ve svých rodinách.

„Díky dětskému domovu jsem dnes tam, kde jsem. Podle mě je ‚děcák‘ někdy i nadstandard, oproti tomu, co mají některé děti vyrůstající v biologických rodinách. V domově se naučíte všechny zásadní věci pro praktický život. Je to vlastně jako život v rodině,“ říká devatenáctiletý Albín Balát. Dětský domov opustil před necelým půl rokem, a i když má za sebou i sedmiletou zkušenost z pěstounské rodiny, kterou si chválí, nedá na své dětství v dětském domově dopustit.

Důvodů, proč děti končí v dětském domově nebo v náhradní rodinné péči, je bezpočet. Albín ten svůj zná moc dobře: do ústavní péče byl i se svou sestrou odebrán matce po té, co je nedokázala uživit. Otce zavřeli do vězení za to, že maminku bil.

O devět let staršího Mirka Holana poslaly na cestu do „děcáku“ pro matčiny potíže se zákonem. Ostatní sourozence si rozdělili příbuzní, ale o Mirka se už nikdo starat nechtěl. V dětském domově prožil 15 let a rozhodně na něj nevzpomíná rád.

„Často se říká, že dětské domovy nahrazují rodiny a snaží se žít rodinným životem. To je nesmysl – rodinu nahradit prostě nemohou. Moje vzpomínky jsou dost strašné. Znáám mnoho dětí, které po odchodu z dětského domova skončily na ulici, protože je nenaučil základní věci o tom, jak ‚venku‘ fungovat,“ přibližuje svůj pohled Mirek.

DĚTI PATŘÍ DO RODIN

Přestože ve většině našich ústavů pro děti, které nemohou žít ve svých vlastních rodinách, bychom už nenašli velké neosobní pokoje s mnoha postýlkami a děti v nich čím dál častěji vyrůstají ve skupinkách v menším počtu a různého věku, aby se co nejvíce přiblížily modelu rodiny, odborníci se shodují na tom, že je v nich přes

veškerou snahu nemožné zajistit dětem tu nejzásadnější věc: trvalý a úplný zájem dvou anebo alespoň jednoho dospělého – nepřerušovaný vztah, silnou citovou vazbu, takovou, jaká bývá ve funkčních biologických rodinách.

Čím je dítě mladší, tím větší a nenapravitelnější škody chybějící láskyplný vztah způsobí. „U velmi malých dětí – do tří až šesti let věku – se utvářejí psychické podklady pro to, zda člověk bude, nebo nebude později schopen žít plným citovým životem, vytvářet kvalitní mezilidské vztahy. Dítě v kojeneckém věku potřebuje jednu stálou mateřskou osobu, která o něj dostatečně pečuje a miluje ho,“ vysvětluje princip tzv. citového připoutání psycholožka a zakladatelka projektu Naše romské dítě ve Středisku náhradní rodinné péče v Praze, Martina Vančáková.

Lepší vyhlídky tak mají děti, které se místo ústavní péče dostanou do péče, které se říká „náhradní rodinná“. Dlouhodobí pěstouni nebo osvojitelé s nimi na rozdíl od střídajících se vychovatelů hodnotný emocionální vztah navázat mohou. Pokud však

taková blízká vazba chybí, může se dříve či později začít projevat i v oblastech jako záškoláctví, kriminalita nebo užívání drog, které se často přičítají „těm romským dětem z děcáků“. Takové problematické projevy jsou však vlastní všem dětem, které v nejranějším věku strávily dlouhou dobu v citově prázdném prostředí – tedy v těžce nefunkční rodině nebo v ústavu.

„Když bylo dítě v tomhle věku v prostředí, které ho plně nepřijímalo, tak ani ono sebe nedokáže přijmout. Neumí mít rádo sebe ani druhé. Svět vnímá jako chaotický a nepřátelský. A to je něco, s čím tyto děti bohužel budou bojovat celý život. To se jinak než láskou zažitou v raném dětství prostě nedá dohnat,“ přibližuje Vančáková.

ADOPCE A PĚSTOUNI

Pokud si náhradní rodiče dítě adoptují (neboli osvojí), stává se dítětem rodiny i po právní stránce stejně jako dítě biologické – jsou vedeni v rodném listě dítěte a záznamy o biologických rodičích zůstávají v matrice. Nahlédnout do nich může až ve svých

18 letech. To ale neznamená, že by se nemělo dozvědět, že je adoptované, naopak – zákon ukládá náhradním rodičům povinnost sdělit dítěti tuto informaci ještě před tím, než jde do školy.

„Je to proto, že čím je dítě menší, tím snáz takovou informaci přijme jako něco normálního, běžného. Protože později to může být velmi traumatizující, když se doslechne, že není biologickým dítětem těch rodičů, kteří ho vychovávají. Dozvědět se to mohou také velmi negativně, jako třeba „ty nejsi jejich, bůhví, komu ses narodil.“ Zatímco když už to odmalička od rodičů ví, nezraní ho to třeba tolik, jako když se to pak dozví od někoho jiného,“ vysvětluje Vančáková.

Rodiče-pěstouni se rodiči v právním slova smyslu nestávají, biologická rodina může být s dítětem v kontaktu. Často jde o děti rodičů, kteří o ně z nějakého důvodu nedokáží pečovat. Pěstounská péče může být i přechodná – ta trvá maximálně rok a pěstoun musí být připraven přijmout dítě do péče kdykoliv. Slouží k tomu, aby dítě, pokud už musí od svých biologických rodičů, nemuselo do ústavu. Část takových dětí se pak do původní rodiny vrací – protože ta mezitím vyřešila svoji situaci a o dítě chce a může dále pečovat. Mnoho dětí také vyrůstá v pěstounské péči svých příbuzných, nejčastěji prarodičů, tety, strýce nebo dospělých sourozenců – té se podle toho říká příbuzenská.

VOLNÁ MÍSTA U STOLU

Snahy o sjednocení různých typů péče o děti vyrůstající mimo svou rodinu se u nás objevují už dlouho. Ve většině krajů je možné sledovat postupný posun v útlumu ústavní péče a rozšiřování péče rodinné – zejména pěstounské. Nejmenší děti mají už dnes velkou šanci, že v případě nutnosti neskončí v kojeneckých ústavech nebo tzv. dětských centrech, ale dostanou se k pěstounům, kteří se o ně postarají do doby, než se budou moci vrátit k rodičům nebo se pro ně najde náhradní rodina.

Pomoci tomu má vládní strategie, která původně počítala s tím, že se do ústavní péče přestanou dostávat děti do 7 let už od letošního roku. Tento návrh však schválila vláda až 23. 11. – otázkou tedy zůstává, zda ho současná vláda stihne prosadit do října příštího roku, kdy se konají parlamentní volby. Za dosavadní praxi sklídila ČR kritiku i ze zahraničí už několikrát. Jsme poslední zemí EU, ve které v ústavech končí i děti do 3 let.

„Vládní strategie kromě silného politického tlaku zastánců ústavní péče naráží bohužel také na nedostatek pěstounů, zejména těch dlouhodobých. Lidé mají málo informací, a proto se někdy pěstounství obávají. Je to velká škoda, protože v leckteré láskyplné rodině by se ještě volné místo u stolu našlo a mnoha dětem by se tak mohl život obrátit k lepšímu,“ říká Vančáková. V současnosti je podle ní k dispozici něco přes 600 pěstounů na

přechodnou dobu, další jsou v procesu prověřování a školení.

CO SE BUDE DÍT

Zájemce o adopci (osvojení) nebo pěstounskou péči se obrátí na úřad své pověřené obce, kde mu vysvětlí, jaké druhy péče existují a jaké jsou mezi nimi rozdíly. V domácnosti budoucích pěstounů nebo osvojitelů také proběhne návštěva sociální pracovníce, aby ověřila, že jsou pro přijetí dítěte vytvořeny podmínky (nemusí mít vlastní pokojík, ale musí mít nějaké „své“ místo).

Žádost pak putuje na krajský úřad, který zajišťuje přípravné vzdělávání, psychologické vyšetření žadatele a s budoucími náhradními rodiči také řeší, jaké dítě chtějí do své rodiny přijmout. Po schválení se budoucí osvojitelé nebo pěstouni dostávají do registru. Není to ale tak, že se hledá dítě pro žadatele – hledá se vhodná rodina pro dítě a žadatel čeká, až bude jako vhodný zájemce vybrán.

„Pěstounství je jedna z nejsmyslnějších věcí v lidské společnosti – zachránit dětství dítěte, které by jinak vyrůstalo bez lásky v nešťastného dospělého,“ dodává Vančáková. ●

MARTINA VANČÁKOVÁ

je psycholožka, pěstounka a rodinná poradkyně, maminka čtyř dětí, z nichž dvě romské má v dlouhodobé pěstounské péči. Vystudovala psychologii na Karlově univerzitě, kde studovala také obor romistika.

MARCELA GARDOŇOVÁ: MOJE CESTA K ROMSTVÍ JE TRNITÁ

Adéla Gálová, Foto: Jan Mihaliček

Pracuje v organizaci věnující se především dětem z pěstounských rodin, v odpoledních hodinách doučuje děti a jako vedoucí se účastní příměstských a pobytových táborů. Sama vychovává dvě děti, k tomu všemu navíc studuje. Své romství dlouho považovala za svou 13. komnatu a zcela smířená s ním vnitřně není dodnes.

Nerada mluví o svém neveselém dětství a období dospívání. Považuje je za uzavřenou kapitolu. „Snažím se žít přítomnost tak, abych se nemusela za své činy a skutky stydět. Vždy naslouchám svému vnitřnímu hlasu,“ říká speciální pedagožka a speciální žena **Marcela Gardoňová**.

TICHÁ VŮLE

První dojem z Marcely: drobná, plachá, možná dokonce zakřiknutá bytost, zmizí, jakmile se dostane ke slovu: mluví tiše, ale rozhodně a se zápalem. „Jako dítě jsem lidem nedůvěřovala, měla jsem z nich strach a obavy,“ vypráví. „Byla jsem ta ‚hodná holčička‘, co poslouchá na slovo. Jako introvert, který je nedůvěřivý k okolí, si stále kladu otázku, jak je možné, že celý svůj život pracuji s lidmi,“ dodává Marcela. Byla nejstarší dcera z 21 sourozenců a jak říká, sama od sebe očekávala to samé, co její okolí: přednostní povinnost být doma „k ruce“. Zpětně je přesvědčená, že ji to i přes náročnost v dalším životě pozitivně ovlivnilo: pomoc ostatním bere jako inspiraci a samozřejmost a nezalekne se žádné práce.

Na základní škole se poprvé doslechla o ženě, která se stala jejím celoživotním vzorem – Matce Tereze z Kalkaty. V jisté fázi svého života dokonce strávila nějaký čas v klášteře. „Matka představená si mě jednoho dne zavolala a sdělila mi, že si myslí, že bych se měla vydat jinou cestou, než je cesta řeholnice,“ líčí Marcela. „Řekla mi tehdy, že si myslí, že mým úkolem je pomáhat chudým a také, že si myslí, že budu dobrá matka a manželka. Tehdy jsem jí nerozuměla, ale nyní si uvědomuji, že měla nejspíš pravdu,“ říká Marcela, která se od dětství chtěla

stát i zdravotní sestřičkou.

Přestože sama sebe, v souladu se svou povahou, zpětně hodnotí jako jednu z „nejhloupějších ve třídě“, nízké sebehodnocení jí nezabránilo v úsilí o dosažení snu o zdravotnické uniformě. Přihlásila se na tříletý učební

obor ošetřovatelství, na nějž navázala čtyřletým oborem zdravotní sestra s maturitou. Když zrovna nestudovala, chodila vypomáhat do nemocnice. „Nejvíce mě oslovila práce na interně, kde byli starší lidé. Vnímala jsem, že jsou i přes všechny návštěvy příbuzných mnohdy opuštěni. Po práci jsem tam zůstávala a povídala si s nimi. Bylo zřejmé, že ke štěstí jim stačí málo: když jim někdo naslouchá,“ vypráví.

ZLATÉ STUDENTSKÉ ČASY

V Brně na církevní zdravotní škole prožívala konečně chvíle štěstí. Tvrdí, že to pro ni byly nejkrásnější čtyři roky v životě. Poprvé se také ocitla v prostředí, které nezdůrazňovalo její etnickou jinakost. Bylo jí osmnáct let, a poprvé v životě zažívala úspěch a uznání. Po zdárně dokončeném studiu dostala mnoho pracovních nabídek,

musela je ale odmítnout. Znovu se totiž ozvala rodina, která jí měla za zlé, že se během studia nezapojovala do chodu domácnosti.

„Opět mi začalo krušné období. Nemohla jsem najít práci, potýkala jsem se s věčným odmítáním, nedůvěrou v mé schopnosti zdravotní sestry,“ vzpomíná na období, kdy se po škole vracela do rodné Ostravy – města, ke kterému se jí dodnes nepodařilo najít vřelý vztah. Po určité době dostala možnost pracovat alespoň na dialýze, krátce nato se pak postupně vdala, narodily se jí dvě děti a nakonec na ně zůstala sama.

ZÁPAS O PŘIJETÍ IDENTITY

Koncem první mateřské dovolené přišel další životní zvrat: telefonát s nabídkou práce v jedné neziskové organizaci. Jejím úkolem měla být organizace volnočasových aktivit pro romské děti. Pro Marcelu to znamenalo příležitost i šok zároveň. Přestože to, že je Romka, tedy jiná, věděla už jako dítě, nepřišla do té doby s Romy do styku, a dokonce z nich měla strach. Od dětství měla romství spojené s posměchem a nadávkami, které slychala na svou adresu. „Nelíbilo se mi to. Styděla jsem se za to. Dělal jsem všechno možné a hlavně nemožné, abych byla bílá jako ostatní. Dala jsem si do vany mléko, mouku. Lehla jsem si a brečela kvůli tomu, že jsem pořád černá a nejde to ničím změnit,“ vzpomíná s tím, že většina vzpomínek v ní nepříjemně rezonuje dodnes. „S identitou mi hodně pomohla až práce ve škole. Začátky byly těžké. Dodnes od Romů slychávám: ‚Však jsi stejné černá jako my, jak to, že mluvíš, tak dobře česky, jak to, že máš školu?‘, a pak zase obráceně: ‚na co si to hraješ?

Však jsi stejná cikánka, jako my‘, líčí Marcela. Nedávno navíc zažila s dcerou traumatický zážitek. „Jely jsme tramvají, nastoupila skupina mladých lidí, začali na mě pořvát a vyhazovali mě z jedoucí tramvaje se slovy ‚tady cigány nechceme, vypadni, nebo tě zabijeme‘. Byl to pro mě otřesný zážitek, hlavně kvůli přítomné mladší dceři,“ říká Marcela s tím, že se i přesto snaží vést děti k tomu, že není důležité, jakou má kdo kůži, ale to, jaké má kdo srdce, jak se druhý člověk chová. Svou cestu k romství nachází krok po kroku, dodnes se však s faktem odlišnosti plně nesmířila. „Pracuji s romskými dětmi a jejich rodiči, mám je ráda, mám ráda svoji práci. Ale kdyby tady byl kouzelný dědeček a zeptal se mě, jestli bych si něco přála, na nějakém místě by i zaznělo: změna barvy kůže. Víím, je to ostuda, že jsem stará a že je to vlastně hloupé. Víím, že jsem Romka a vždycky budu. Jsem s tím smířená, ale nejsem za to ráda,“ říká otevřeně.

ŽIVOT ZBLÍZKA

Marcela tedy začala pracovat s romskými dětmi a jejich rodiči jako asistentka pedagoga v první třídě ostravské ZŠ. „Zažívala jsem něco, čemu jsem nerozuměla. Děti často neměly splněné domácí úkoly, nenosily svačiny, neměly ořezané tužky (pokud vůbec nějaké měly). Bylo mi jich líto. Po nocích jsem jim pastelky ořezávala, nosila větší svačiny, nechávala si je po vyučování, aby nemusely mít poznámky. Věděla jsem, že ony za to nemohou, že tohle je nezodpovědnost rodičů. Pokládala jsem si stále dokola otázku ‚proč?‘,“ vypráví Marcela.

Postupně jí docházelo, že spoustu sil a trpělivosti musí investovat do komunikace s rodiči dětí. „Nejlepší a nejúčinnější ‚zbraní‘ je láska, trpělivost a důslednost,“ uvědomuje si. „Tím se snažím řídit jak v pracovním, tak v osobním životě. Je velmi jednoduché někoho soudit, dávat dětem neomluvené hodiny, ale já jsem jako třídní učitelka chtěla porozumět, pochopit a hlavně poznat prostředí, ve kterém ‚mé‘ děti žijí,“ dodává. Přestože měla zpočátku strach, do jednotlivých

Foto: Archiv Marcely Gardoňové

rodin se začala vydávat samostatně.

„Jednou se stalo, že dvě děti z jedné rodiny přestaly úplně chodit do školy. Byla zrovna hrozná zima. Vydala jsem se tedy k nim domů. Když mi tehdy matka dětí otevřela, viděla jsem v jejích očích obavy. Začala mě prosit, abych nedávala jejím dětem neomluvené hodiny,“ vypráví Marcela jeden z příběhů, které jí později pomohly se zorientovat v poměrech mnoha romských rodin ve vyloučených lokalitách. „Řekla jsem, že jsem se přišla zeptat, jak se mají a jestli jsou nemocné. Oba moji žáci se přede mnou schovávali. Kolem maminky běhaly další tři malé nahaté děti. Stály jsme na chodbě. Maminka se mi nakonec svěřila, že nyní čeká na sociální dávky, neboť nemá pro děti zakoupené boty. Venku byl sníh. Před příchodem do rodiny a zaklepáním na dveře jsem si myslela, že má návštěva bude trvat maximálně deset minut, ale nakonec jsem u nich strávila hodinu. Ta maminka pochopila, že jim nechci ublížit, a přijala mě jako člověka. Netrvalo dlouho

a rozpovídala se. Za chvíli přišli i moji žáci a chtěli vědět, jakou látku ve škole probíráme. Napadlo je, že by si dané úkoly vyřešili doma. S maminkou jsme se domluvily na tom, aby na mě po skončení vyučování počkala, nabídla jsem jí pomoc při koupi alespoň dvou párů bot pro děti. Další den přišly děti do školy, a chodily pak pravidelně celou zimu. Dneska už jsou dospělé a já učím zase jejich děti. Maminka na tuhle návštěvu při každém našem setkání vzpomíná a děkuje mi.“

Marcela Gardoňová pracuje ve školství dodnes. Na mnohá ze svých „proč“ nedostala dosud odpověď, mnohá se jí naopak osvětlila díky tomu, že začala studovat Ostravskou univerzitu. Vybrala si obor speciální pedagogiky. Doufá, že tak bude moci dětem lépe porozumět a hlavně jim umět pomoci. „Snažím se vždy s rodiči mluvit jako s rovnocenným partnerem, člověkem. Mou snahou je i nepříjemné situace řešit poklidně, společně hledat cestu a řešení, jak pomoci dítěti,“ uzavírá. ●

DARY SE PŘECE NEVRACEJÍ

Yveta Kenety, Foto: Archiv Stázky Brodničkové

Toto je příběh dívky jménem Stázka (18), která je po své biologické matce Romka. Letos v září nastoupila Stázka na střední pedagogickou školu v Blansku. Na tom by nebylo nic divného, kdyby ještě ve 4. třídě nenavštěvovala tzv. zvláštní školu.

„Nebýt maminky Hanky, nedošla bych nikdy takhle daleko,“ svěřuje se Stázka. Ve svých 11 letech se seznámila s Hankou Brodničkovou, tehdy již zkušenou pěstounkou, která si ji vzala z Klokánku k sobě domů. Pomocí intenzivní péče a individuálního přístupu dokázala zázraky: nejenže Stázka zvládla přestup z praktické školy na běžnou základku, ale posléze byla přijata i na státní střední školu, kde nyní úspěšně zahájila 1. ročník.

„Když k nám Stázka přišla, musela ještě absolvovat diagnostický pobyt na tzv. speciálce v Litomyšli, po pár měsících mi ale přišlo, že nejde o dítě, pro které by byla vhodná praktická škola. Mám vzdělání speciální pedagožky, a bylo mi jasné, že je spíš dlouhodobě zanedbaná,“ popisuje začátky se Stázkou Hanka. Už po půl roce bylo zřejmé, že Stázka se vlastně učí ráda. To potvrdil i psycholog, kterého vyhledali. „Museli jsme ale dorovnat rozdíl v osnovách zvláštní a běžné školy. Na zvláštní škole vůbec neměli angličtinu, v češtině i matematice byli o poznání pozadu. Stázku jsme tedy museli umístit o dva ročníky níž, aby měla šanci všechno dohnat,“ pokračuje ve vyprávění Hanka. Podařilo se. Díky Hančině intenzivní péči nastupovala Stázka do 5. třídy připravená a na stejné úrovni přípravy jako její spolužáci.

ZAČÁTKY V KLOKÁNKU

V Klokánku strávila Stázka celkem 2,5 roku. Spolu se sestrou sem přišly prakticky z ulice. Tehdy jí bylo osm let a raději než by trávily večery se svou drogově závislou matkou, přespávaly se sestrou na autobusové zastávce. „Neměly jsme ani peřiny, chodily jsme po lidech a žebrały. Doma s matkou jsme se ale bály, brala drogy a pořád nás se sestrou strašila,“ vzpomíná na své krušné dětství Stázka. Naštěstí si

jich nakonec všimla sociální pracovnice, která je vzala k sobě do kanceláře a začala řešit jejich situaci. „Dala nám lízátka, měly jsme hrozný hlad, tak jsme je všechny slízaly, něco takového jsme měly poprvé,“ vzpomíná Stázka na události, které stály na počátku nového životního období.

Nakonec byly obě umístěny v Klokánku v Pardubicích, kam začaly chodit i na místní praktickou školu. Do praktické školy byly zapsány už dřív, jejich docházka byla ale sporadická.

„Když jsme byly s mamkou, prakticky jsme do školy nechodily,“ říká Stázka.

V době, kdy se se Stázkou seznámila Hanka, měla už v péči 3 dívky. Dnes už dospělou Ajku, která dosud zůstává v opatrovnícké péči, její sestru Lucku a Barborku, dítě s poruchou autistického spektra. Nejdříve k Brodničkovým jezdila na návštěvy, po třech měsících u nich zůstala natrvalo.

Navzdory těžkému startu je dnes Stázka studentkou střední školy a těší

se na to, až bude jednou pracovat jako au-pair v Americe. O své budoucnosti má jasno, sní o povolání učitelky nebo právničky: „Chtěla bych třeba učit romské děti, dát jim šanci, podporovat je. Pomoci jim, aby to nevzdávaly, i když jim lidé nadávají, a ukázaly světu, že jsou nadané.“

NENAHRADITELNOST NÁRUČE

Hance říká Stázka zcela spontánně „mami“. Právě ona jí pomohla rozvíjet svůj talent a přirozenou inteligenci. Přestože na střední školu byla přijata především zásluhou dobrého prospěchu, talentovými zkouškami prošla úspěšně hlavně díky svým všestranným zájmům. „Chodila jsem do sboru, na klavír, na sebeobranu, na aerobik a na dramatický kroužek. Po škole pořád někam chodím,“ vypočítává.

Ani dobrý prospěch však nebyl zadarmo. „Stázce chyběly určité návyky, nebyla zvyklá si dělat úkoly, když přišla domů ze školy. Měla velké mezery, které jsme musely postupně doplňovat. Nejdříve zvládla přečíst maximálně tři stránky, časem už přečetla knihu během pár dní,“ potvrzuje Hanka.

Příběh Stázky je důkazem toho, že vyrůstat v rodině je pro děti ta nejlepší cesta. Ona sama potvrzuje, že navzdory tomu, že dětské domovy bývají dnes velmi dobře vybavené, nejlepší je vyrůstat v rodině, třeba i náhradní. „V Klokánku máte dispozici všechno, k Vánocům dostanete, co si přejete. Ale nemáte tam lásku mámy,“ popisuje Stázka. „Nejhorší je to střídání tet; nějakou si zamilujete a po týdnu vám odejde. To je pro dítě to nejhorší,“ uzavírá rezolutně.

Podle údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání (k roku 2011) zůstává v dětských domovech stále přes 8 000 dětí, kterým se každým rokem snižují šance na úspěšné zapojení do společnosti. Menší děti se do rodin nejčastěji dostanou, starší děti však jen zřídka. Přitom je možné změnit život třeba i desetiletému dítěti. S tím souhlasí i Hanka: „Kdyby bývala Barborka zůstala v děčáku, je

dnes nejspíš někde v ústavu sociální péče. Takto má i navzdory původní diagnóze těžké mentální retardace výborné studijní výsledky a šanci na akademickou kariéru. Lucka by byla možná na ulici, nejezdila by na dobrovolnické pobyty, nestudovala by VOŠ a nepracovala by jako vychovatelka v družině, Stázka by asi stěží vystudovala nějaký učební obor,“ netají se Hanka svým přesvědčením. Čtenářům přitom jedním dechem vzkazuje: „Není dobré nechávat v dětských domovech starší děti, nedat šanci i jim je velká škoda. Zaslouží si ji.“

•

O svých zkušenostech s pěstounskou péčí napsala Hana Brodničková dvě knihy pod pseudonymem Ludmila Janáková. O Ajce a Lucce „Dary se přece nevracejí“ a o prvních pár letech s Barborkou „Sama bych se v nebi bála“. Plánuje pokračování o dalších letech s Barborkou a samozřejmě také o svém životě se Stázkou.

(NE)TRADIČNÍ MIKULÁŠSKÁ V MEETFACORY

Jana Baudyšová, JAHODA, o. p. s., Foto: Jan Mihaliček

Pražské mezinárodní centrum umění na Smíchově – alternativní prostor bývalé továrny na maso, dnes pojmenované příznačně jako „továrna na potkávání“, MeetFactory, hostila začátkem prosince již osmý ročník netradiční mikulášské akce (nejen) pro všechny nízkoprahové kluby hlavního města „Tady nízkoprahy!“

S MeetFactory navázalo spolupráci sdružení čtyř „nízkoprahů“ (YMCA Praha o. s., Proxima Sociale, o. s., Prev-Centrum, o. s., JAHODA, o. s.) v květnu 2009. Cílem bylo představit aktivity nízkoprahových zařízení v praxi a hlavně hlavou formou – ukázat naživo to nejlepší z různých klubových a terénních činností (graffiti jam, hudební a taneční vystoupení, exhibice extrémních sportů, DJský workshop, beatbox nebo třeba výtvarné dílny).

Akce měla velký úspěch a v zimě se konala první „mikulášská“, do které se zapojili i umělci sídlící v MeetFactory. V následujících letech se obě akce sloučily do jedné velké předvánoční akce. Z původního záměru představit tehdy ještě poměrně neznámý druh sociální práce pro zástupce státní správy a soukromé donory, se v průběhu času se stále více orientovala na klienty služeb. Organizátorem akce je JAHODA, o. p. s. ve spolupráci s dalšími organizacemi, které spadají pod pražskou pracovní skupinu Župan.

PLÁN B

Povídka Renaty Berkyové

„Dělej!“ sípá Štika ze tmy. Nohy mi čouhají z okna a zrovna se odhodlávám pověsit na prostěradlo přivázané k trubce topení. Naskočím a pěkně se odřu o zeď, ale o dvě patra níž už mi Štika podává ruku, abych mohl co nejtíšeji vlézt dovnitř. Srdce mi buší až někde ve spáncích, ale nedávám na sobě nic znát. Štika je v podobných věcech ostřílený – než se dostal do děcáku, vykrádal prý s bratránkem auta.

„Víš, jak vypadá?“ ptá se mě, zatímco jeho ruce prohledávají šuplíky ředitelova stolu. „Normálně... zlatej prstýnek... nevím,“ tápu. Sandra po něm strašně toužila. Hned první den, když ji přivezli do děcáku, jí ho sebral ředitel společně s dalšími věcmi, včetně hodinek a mobilu. Prý aby se jí to neztratilo. Se Sandrou jsme pak chodili každé ráno do školy. Půl hodiny promrzlé chůze k zastávce a další minuty čekání na autobus byl čas, kdy jsem ji měl jen pro sebe. Tehdy mi obvykle vyprávěla o své mámě. Umřela na rakovinu. A když si táta našel jinou, utekla Sandra z domova a po mámě jí zbyl jen zlatý prstýnek. Věděl jsem, že jí ho musím dát.

„Mám ho, pojd!“ zvedá se najednou Štika a už vylézá z okna. „Počkej, ukaž mi ho,“ chci se ujistit, ale stejně nevím, jak vlastně prstýnek vypadá. „Buch! Buch!“ zaduní něco za dveřmi, a já hned přiskakuji k oknu. Štika je už v půlce lana z prostěradel. Rychle ještě přivřu okenní křídla a šplhám nahoru, co to jde, do svého pokoje. Ruce se mi třesou strachy, Štika odvažuje prostěradlo a já vklouznu oblečený do postele, s peřinou až k bradě. Vychovatelky se na nás obvykle chodí dívat jenom přes bludičku, prosklené okýnko v horní půlce zamčených dveří. Nikdo. Ležíme tiše naproti sobě a posloucháme, co se bude dít.

Je pět ráno, budím Štiku, aby mi dal prsten. Schovávám si ho do peněženky, kterou nosím pořád u sebe. Za týden jsou Vánoce. To bude Sandra

koukat. A pak možná... Cestou do jídelny potkávám dva policajty. Mluví s ředitelem, který je doprovází ven. Zrychlí se mi tep, pohledem hledám Štiku. Stojí u výdejního okýnka hned za Sandrou. „Prý vykradli ředitelnu. Všechno, co tam bylo. I tablety, co jsme měli dostat k vánocům, počítač, všechno,“ spustí Štika dost nahlas, aby ho slyšeli i ostatní. „Cože?“ neskrývám nehrané překvapení a je mi jasné, že už to ví celý barák. Štika na mě hledí pronikavýma očima, až mám v jednu chvíli pocit, že jimi ke mně promlouvá. „Víš se už, kdo to byl?“ ptám se. „Ne, ale asi nás budou vyslyšet. Jednoho po druhém,“ nezapře Štika své know-how z minulosti. „No ty vole, co teď?“ bleskne mi hned hlavou. „Jestli s náma budou mluvit, je možný, že nás i prohledaj. Najdou prstýnek, a já budu v hajzlu. Odvezou mě do výchováku a...! Do prdele, co teď? Musím ho schovat tak, aby ho u mě nenašli!“

Zatímco se všichni dohadují, který z vychovatelů to mohl být, přemýšlím, jak se zbavit prstýnku. Nakonec vítězí plán zakopat ho na zahradě. Po poledni jde většina dětí do divadla. Štiku jsem od snídaně neviděl, jdu kopat. Místo, kam chodíme s klukama kouřit, je pro můj plán ideální. Dobře skryté před zraky vychovatelů. Myslím na Sandru.

Odjela na víkend k tetě. Kašlu na ni, za pasták mi to nestojí, nedám jí ho. Stojím nad udupanou zemí a počítám cihly zídky, abych věděl, kde pak hledat. Najednou se objeví Štika, vytáhne zapalovač. Startku si dáváme napůl.

„Narodil se Kristus pán, veselme se,“ zní z cédéčka v rozlehlé jídelně. Zůstalo nás tu jen pár, ti, které si nemá kdo vzít. Za hodinu bude večere. Sedím ve svátečním na Sandřině posteli a snažím se ji přesvědčit, že teta třeba přijde zítra. Brečí. Ta bezmoc je šílená. Do prdele! Rychle proklouznu přes kuchyň a utíkám za barák. Studený vzduch mi obejmje plíce, zrychleně vypouštím páru a kopu. Že bych se spletl? Kopu dál, kopu doprava, kopu doleva. Nic. Zahrábnu rychle hlinu zpátky a utíkám dovnitř. Stíhám to tak akorát. Do nosu mě udeří pronikavá vůně smažené ryby a řízků, na chodbě je přitímí, pospíchám do jídelny. Nazdobený stůl, všichni kolem jsou mírně vzrušení. Co, stejně se těší jenom na dárky. Sedám si naproti Sandře, vedle které si hoví Štika. Podívají se na mě, jsem rád, že Sandra už nebrečí, naopak, tiskne se ke Štikovi a její oči se smějou. Na její ruce zahlédnu zlatý prstýnek. Mám chuť vypadnout...

●

O AVER PLANOS

O vakeriben la Renatar Berkyovo

„Sidar“ polokes pre mande andre rat vičinel o Štikas. O pindre mange figinen andal e blaka u me man kamav te chudel la lepedatar, so hiňi phandli kijo radiatoris. Chuťav, u mardom man la falatar, cirdav man pre lepeda duj štoki tele, kaj mange del imar o vast o Štikas, te šaj džav andre. Ča polokes, te amen ňiko našunel. O jilo mange demavel dži andro šero, no kerav hoj nič. O Štikas kajse veci džanel – kim avla andro čhavorikano kher, čorenas avri le strične phraleha o motora.

„Džanes sar dičhol avri?“ phučel mandar, u paš oda rodel andro rjaditeľskero skamind. „Normalno angrusňi...somnakuňi angrusňi... nadžanav,“ so me džanav. E Sandra e angrusňi igen kamel. Maj peršo džives, sar la ande andro čhavorikano kher, iľa lake o rjaditeľis savoro, so la has, e ora, o mobilos. Te o veci nanašlon. La Sandraha phirahas palis sako džives andre škola. Jepaš ora andro šil kije stanica u odoj užarahas pro autobusis, akor laha somas korkoro. Akor mange vakerelas pal lakeri daj. Muľa čori pre rakovina. Te chudľa lakero dat te dživel avra džuvlijaha e Sandra denašla u pal e daj lake ačhiľa ča e angrusňi. Džanavas, hoj mange kampil lake e angrusňi te anel.

„Hin mande, av!“ užtel o Štikas the imar pes cirdel avri la blakatar. „Užar, sikhav mange,“ kamav te džanel, no sem nadžanav sar dičhol avri. „Buch! Buch!“ vareso hin te šunel pal o vudar, u me maj chuťav kije blaka. O Štikas hin imar jepaš drom upre pre lepeda. Sig phandav e blaka u cirdav man upre, sar nekfeder džanav, andro miro pokojis. O vasta mange izdran la daratar. O Štikas lel tele e lepeda u me chuťav urdo andro haďos, e duchna dži paš o muj. O vichovatelki pre amende dikhen ča cikňa blakicaha andro vudar, savo hino phandlo pre kleja. Ňiko. Pašľuvas, u šunas, so avela.

Hin pandž ori tosara, užtarav le Štikas, te mange del e angrusňi. Garuvav la andro bugelaris, savo hordinav paš

peste. Tel jekh kurko avela e karačoňa. E Sandra dela avri o jakha. U palis, ko džanel...Sar džav andre jidelňa dikhav duj žandara. Vakeren le rjaditeľiľa, savo lenca džal avri kijo vudar. O jilo andre mande marel sar hangos, dikhav kaj hin o Štikas. Terduvel paš e blačkica, kaj amenge den o chaben pal e Sandra. „Vareko phenel, hoj čorde avri e rjaditeľna. Savoro, so odoj has. O tableti, so amenge kamenas te del pre karačoňa, o kompjuteris, savoro“ vičinel o Štikas, avka, te les savore šunen. „So?“ čačes phučav the imar džanav, hoj pal oda džanel calo kher. O Štikas pre mande zorales dikhel phundrade jakhenca, u me man šunav, sar te manca leskere jakha vakeren. „Imar džanen, ko oda kerďa!“ phučav. „Na, no šunena amen avri jekh pal avreste,“ phenel o Štikas avka, te nabisteras pre leskero know-how anglal, sar avla andro čhavorikano kher. „Ta more, so akana?“ džal mange andro šero. „Te amenca vakerena, šaj roden so amen hin andro žebi. Rakhena e angrusňi, u manca hin amen. Lidžana man andro vichovno ustavos the...“ Andre bul, so akana! Musaj la te garuvav, te e angrusňi paš mande narakhen!“

Savore pal oda vakeren, u me duminav, kaj garuvava e angrusňi. Palis mange phenav, hoj la garuvava andre bar. Pal o dilos džan buter džene andro teatros. Le Štikas tosarastar nadikhľom, džav te chanel. O than, kaj phiras le čhavenca te pijel o cigaretľi, hin predal miro planos

lačho. O vichovateľa nadžanen kaj phiras. Duminav pre Sandra. Gejľa pre sombat the kurko kije bibi. Chinav upre, denas bi man andro ustavos, nadava lake e angrusňi. Nakamav te džal andro ustavos. Terđuvav pre užtarkerďi phuv u genav o cehli andre falica, te džanav, kaj palis e angrusňi te rodel. Ňisostar nič avel ke mande o Štikas, cirdel avri o zapalovačis. O cigaretľa pijas pro jepaš.

“Narodil se Kristus pán, veselme se,“ džal o radios andre bari jidelňa. Sam adaj ča čepo, ola, so len nane ňiko. Tel jekh ora avela raťakero chaben. Bešav šukares upre urdo pro haďos paš e Sandra, u phenav lake, te narovel, hoj lakeri bibi šaj avel aver džives. Rovel. Nadžanav so te kerel. Andre bul! Denašav pal o kher. Šil man tasavel, mukhav avri e para the chanav. Bisterďom, kaj e angrusňi thoďom? Chanav pre jekh sera, pre aver sera. Ňič. Le pindreha prikerav e phuv u denašav pale andre jidelňa. Avľom akurat. Andro nakh pachinav peklo mačho, o rizki, pre chodba hin šišitno, sidarav andre jidelňa. Šukares kerdo skamind, savore užaren, so avla. So, sako užarel ča o darunki. Bešav mujal e Sandra, paš late bešel o Štikas. Dikhen pre mande, som rado, hoj e Sandra imar narovel, narovel, ispidel pes kijo Štikas the lakere jakha asan. Pre lakero vast dikhav somnakuňi angrusňi. Kamav te denašel het....

●

KDYŽ JSEM NIC NEHLEDAL, VŠECHNO JSEM NAŠEL

Gejza Horváth

Pamatuji si, že v době svého dětství jsem Vánoce očekával s velkým napětím a radostí v srdci. Pomáhal jsem doma se vším, co bylo potřeba. Krmil jsem husy, slepice, berana a prase. Chodil jsem s otcem do lesa pro suché dříví a doma ho pak řezal, sekal a skládal do štosu u zdi našeho baráku. Máma o Vánocích pekla šinga a marikla a k tomu potřebovala pořádně vyschlé dřevo. Nakládala ho do kamen s vestavěnou pečí troubou, a když měla trouba správnou teplotu, vkládala do ní předem nachystané dobroty. V kamnech oheň hořel, dříví praskalo a vůně dobrot zaplavila celý dům.

Upečená šinga a marikla dávala máma na verandu vychladnout a já jsem si k nim chodil přivonět. Nasával jsem do sebe omamnou a nádhernou vůni Vánoc, štěstí, lásky a pohody. Když pečivo dostatečně vychladlo, máma ho posypala práškovým cukrem, nakrájela a s láskou nám ho podávala do nastavených dlaní. Miloval jsem její šinga s mákem a tvarohem, na jazyku se mi jen rozplývaly. Brával jsem si hlavně ty s mákem a pak s blahem v srdci i na jazyku usnul na židli u kamen. Když jsem se probudil a šel ven za dětmi sáňkovat, měl jsem šinga nejen v obou rukách, ale i všude po kapsách.

Jedličky jsme v té době nekupovali. S otcem jsme chodili po lese a hledali ten nejhezčí stromek. Táta ho vždycky našel. Bože můj, s jakou radostí jsem nesl jedličku na rameni domů. Před barákem jsem z ní ještě oklepal sníh a pak ji dal na verandu do tepla. Tam pomaličku rozmrzala a šířila svou krásnou vůni. Chodil jsem kolem ní a nemohl se dočkat dne, kdy už jedličku postavíme do stojanu a ozdobíme. Pamatuji si, že pod stromek jsem dostal tepláky, spodní prádlo, ponožky a bagančata s přezkou na boku. Byl jsem šťastný a pyšný, že je mám. Nechtěl jsem si je umazat, tak jsem si je ani nebul. Číchal jsem k nim, voněly novotou, radostí mi tlouklo srdce tak,

že mi skoro vyskočilo z hrudi.

Později, v době svého mládí, jsem o Vánocích kupoval dárky i já, rodičům a čtyřem mladším sourozencům. Každému, co potřeboval, většinou to bylo oblečení. Ale pamatuji si, že mámě jsem koupil zlaté náušnice. Před zrcadlem si sundala šátek z hlavy a s pýchou si svoje první zlaté náušnice dávala do uší. Štěstím brečela, brečeli jsme i my děti a táta. Abychom ho neviděli brečet, šel ven na dvůr a otočený zády k oknům brečel také. Byla to situace, kterou jsem zažil poprvé v životě. Všechno jsem našel, a přitom jsem nic nehledal. Kapsy jsem

měl děravé, ale najednou jsem cítil, jak jsem bohatý. Byl to zázrak, poprvé v životě jsem viděl srdcem pokoru, sílu, štěstí, lásku a radost. Svědkem mi byla moje vlastní chvějící se duše, ticho a malý dřevěný křížek nad dveřmi do velkého pokoje. Poprvé v životě jsem viděl u nás doma Boha. Na tyhle Vánoce obzvlášť rad vzpomínám.

Jedny jsem prožil i na vojně, a musím říct, že to naopak byly nejhorší Vánoce v mém životě. Na chodbě naší roty stál vánoční stromek, ozdobený papírovými barevnými řetězy a na špici mu trůnila červená hvězda, se srpem a kladivem. Bylo mi i do smíchu i do pláče. Uklidnil jsem se, až když mi dozorčí roty předával balík od rodičů. Poslali mi chutnou domácí slatinu, klobásy, šinga, buchty a jiné dobroty. Poctivě jsem se rozdělil s ostatními vojáky. Zatímco oni si pochutnávali, já jsem si četl dopis přiložený v balíku. Mezi řádky bylo v dopise napsáno, že jim doma scházím. Přišlo mi líto, že

nejsem doma s rodinou, že sloužím své vlasti, že jsem voják Švejk. Nemohl jsem nic dělat a utěšovalo mě, že Švejků z povolání bylo všude kolem mě plno.

O Vánocích jsme měli v kasárnách bojovou pohotovost. Do štědrovečerní večeři (rybí polévka, kapr a bramborový salát) mi bylo moc smutno. Šel jsem do klubovny, díval se na televizi a vzpomínal na rodiče a sourozence. V deset byla večerka, a já věděl, že ožralí Švejci z povolání nás na pokoji nenechají. Že budou chtít válčit s všudypřítomným americkým agresorem. Spal jsem oblečený, se samopalem pod hlavou a čekal na poplach. Taky že přišel, a to hned o půlnoci. Na chodbě nastal velký chaos a tma, všichni jsme řvali: „Do boje, do boje!“ Celá rota se snažila nastoupit na buzerplac do pěti minut. Dolů po schodech se kutálely helmy, kanady, plná polní i vojáci. Samozřejmě, že jsme nenastoupili včas. Pak jsme se vrátili zpátky na rotu, všechno uklidili, uvedli do původního stavu a šli spát.

Pacholek důstojník nás ráno ve tři ale vzbudil zas a my vojáci jsme opět nenastoupili v termínu. Zuřivý slivoň¹ nás vytáhl z kasáren ven. V zimě o půl čtvrté ráno jsme šli deset kilometrů pěšky k lesu a tam čekali na americká letadla. Ta sice stále neletěla, ale on, náš velitel, tahle šarže a nula, je viděl a nutil nás na ně střílet. Když jsme se neměli k činu, vytáhl z pouzdra pistoli a začal na nepřátelské cíle střílet sám. Bože můj, byly Vánoce, celý svět byl v klidu, ale on, velký Manitou, prožíval třetí světovou válku. Jakmile nepřátelská letadla zneškodnil, blahem usnul a my vojáci jsme od něho měli aspoň na chvíli klid. To jsou šílené Vánoce, říkal jsem si. Lehnul jsem si do sněhu na záda, díval se na jasné nebe a rozjímal. Bylo mi blaze, cítil jsem naše domácí teplo, vůni zabíjačky, závinu, buchty a koláčů. Byl jsem s našimi doma. ●

(pozn.redakčně kráceno)

¹ nářečně násoska, alkoholik – pozn.red.

„DÍTĚ“ V ROMŠTINĚ

Víktor Elšík

Když se řekne „dítě“, představíme si nejspíš lidské mládě, ať už miminko v zavinovačce, rozvyskané batole nebo prvňáčka s brašnou na zádech. Může být ale dítěti například padesát let? Když jde o dítě někoho, potomka, proč by ne. V mnoha jazycích, třeba v češtině, bývají oba významy – věkový a příbuzenský – vyjádřeny jediným slovem, v romštině je ale situace o mnoho složitější.

Pro význam „dítě“ v příbuzenském smyslu používá romština slovo **čhavo** (čhá, šávo, šav apod.), jehož zdvojnásobení **čhavoro** (šavourro apod.) nejčastěji vyjadřuje význam „dítě“ ve smyslu věkovém; lze ji však použít i jako výraz něhy pro potomka, byť padesátiletého. Obě slova jsou mužského gramatického rodu a vedle svého generického, pohlaví nerozlišujícího užití mohou označovat i osoby mužské: **čhavo** pak znamená nejen „dítě, potomek“, ale i „syn“, a **čhavoro** nejen „dítě, dětátko“, ale i „chlapeček“. Protějšky ženského rodu, totiž **čhaj** (šej apod.) „dcera“ a **čhajori** (šejourri apod.) „holčička“, oproti tomu vždy označují jen osoby ženského pohlaví. Aby to nebylo málo komplikované, používají se nezdvojnásoběná slova **čhavo** a **čhaj** – vedle svého hlavního, příbuzenského smyslu – i pro označení svobodných chlapců a dívek v adolescentním věku. (V některých

romských komunitách ale může muž oslovovat svou manželku **čhaje**, jako by byla neprovdána.)

Další komplikace spočívá v tom, že v některých svých významech mají slova **čhavo** a čhaj navíc etnický příznak, v tom smyslu, že je lze použít, jen pokud mluvíme o Romech. Nejběžnější je tahle opozice ve významu věkovém, kde **čhavo** „romský chlapec“, **čhaj** „romská dívka“, **čhavoro** „malé romské dítě; romský chlapeček“ a **čhajori** „romská holčička“ kontrastují s **raklo** „neromský chlapec“, **rakli** (rakli) „neromská dívka“, **rakloro** „malé neromské dítě; neromský chlapeček“ a **raklori** (raklori) „neromská holčička“. Ve významu příbuzenském používá naše romština slova **čhavo** „dítě; syn“ a **čhaj** „dcera“ většinou i pro děti Neromů, pro něž se v některých jiných dialekttech důsledně používá **raklo** a **rakli**. V naší olaštině jsou slova **šávo** a **šej** natolik spjata s romstvím, že se

dokonce běžně používají v identifikační otázce, např. **Šávo san?** „Jsi (olašský) Rom?“.

Zajímavá je v téhle souvislosti i etymologie uvedených slov, jež jsou staroindického původu, srov. **čhavo** z **čhāpaka** a **raklo** z **ladikka**. Zatímco termíny pro neromské děti pocházejí ze slov s významem „dítě“, původní význam termínů pro romské děti byl „(zvířecí) mládě“. Slova příbuzná romskému **čhavo** nebo **čhavoro** se v některých indoárijských jazycích specializovala a znamenají například „sele“, „slůně“, „velbloudě“, „štěně“, „medvídě“, „kotě“ nebo „tigře“; jen zřídka došlo k podobnému posunu jako v romštině, tj. do významu „dítě, lidské mládě“. Není také bez zajímavosti, že v některých romských dialekttech se zachovalo slovo **čhavori** jako označení mláděte kura domácího, tj. ve významu „kuře“.

PF 2017